

ญาณวิทยาของราชาราม โมहन รอย

Epistemology of Raja Ram Mohan Roy

ปัญญา เสนาเวียง

Panya Senawiang

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Faculty of Humanities and Social Sciences

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Rajabhat Mahasarakham University

บทคัดย่อ

ราชาราม โมहन รอย เป็นบุคคลสำคัญที่สุดของอินเดียสมัยใหม่ เพราะท่านได้วางรากฐานที่สำคัญให้กับประเทศอินเดียจนได้รับสมญาว่าเป็นบิดาแห่งอินเดียสมัยใหม่ บทความนี้ต้องการศึกษาญาณวิทยาของราชาราม โมहन รอย ปรัชญาการศึกษาของราชาราม โมहन รอยและท่านได้วางรากฐานในระบบการศึกษาให้กับประเทศอินเดียอย่างไร และจากการศึกษาพบว่าราชาราม ยอมรับที่มาของความรู้จาก 3 แหล่งหลักคือประจักษ์ประมาณ อนุมานประมาณ ศัพทประมาณ และปรัชญาการศึกษาของท่านมีลักษณะผสมผสานแนวคิดหลากหลายทั้งความเป็นจิตนิยม ปฏิบัตินิยม และที่สำคัญคือราชารามได้นำความรู้สมัยใหม่จากตะวันตกเข้าสู่อินเดียอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมทั้งนี้เพราะท่านมีความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต้องเริ่มที่รากฐานการศึกษา และความรู้สมัยใหม่แบบตะวันตกมีความจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมอินเดีย

คำสำคัญ : ญาณวิทยา, ราชาราม โมहन รอย, ปรัชญาการศึกษา

Abstract

Raja Ram Mohan Roy was influential to modern India because he laid the foundation for social reforms and education innovation for India and was named the Father of Modern India. This article aims to study epistemology and educational philosophy of Raja Ram Mohan Roy and how he helped found the modern Indian education system. The study found that Raja Ram Mohan Roy accepted three sources of knowledge – Perception, Inference and Testimony and Roy's philosophy was combined with Idealism and Pragmatism. Also, Raja Ram Mohan Roy brought modern knowledge from the West to India and he believed that social reform could only be achieved in India by importing Western knowledge into the Indian education system.

Keyword: Epistemology, RajaRam Mohan Roy, Educational Philosophy.

บทนำ

อินเดียนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1700 – 1800 คือช่วงเวลาที่ยุโรปเข้าสู่วัยฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance) หลังจากที่อินเดียเข้าสู่ยุคมืดเหมือนตะวันตกและที่อื่น ยุคฟื้นฟูในอินเดียแตกต่างจากตะวันตกเพราะในตะวันตกเกิดบนพื้นฐานทางอภิปรัชญาเป็นหลัก แต่ในอินเดียเกิดบนพื้นฐานทางจริยศาสตร์ นักคิดอินเดียไม่ได้ตั้งคำถามเชิงอภิปรัชญาเหมือนนักคิดตะวันตก ความชัดเจนกลับอยู่ที่ระบบวรรณะ (ซึ่งแท้ที่จริงก็มีอภิปรัชญารองรับอยู่) ดังนั้นปัญหาหลักจึงอยู่ที่ความไม่เท่าเทียม การถูกกดขี่ภายใต้ระบบวรรณะ การมีระบบวรรณะทำให้คนที่อยู่ในวรรณะได้รับโอกาสทางสังคมไม่เท่ากัน ด้านการศึกษาามีเพียงคนในวรรณะสูงคือพราหมณ์ กษัตริย์และแพศย์เท่านั้นที่มีโอกาสได้รับการศึกษาตามจารีต คนส่วนใหญ่ของอินเดียคือศูทรและจัณฑาลกลับไม่มีโอกาสได้รับการศึกษา และแม้การศึกษาของคนในวรรณะชั้นสูงก็ถูกจำกัดไว้เพียงบุรุษเพศเท่านั้น สตรีถูกกีดกันออกไปจากระบบการศึกษา การศึกษาสำหรับสตรีจึงมีเพียงการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการรับใช้สามีตามจารีตทางสังคมที่ได้รับการสืบทอดมาซึ่งปรากฏเช่นเดียวกันในทุกสังคม แต่ในทุกสังคมก็มีนักต่อสู้ นักปฏิรูปทางสังคมเกิดขึ้นมากมาย ในประวัติศาสตร์ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาของอินเดียเองก็เกิดมีนักคิดนักปฏิรูปเกิดขึ้นด้วยเช่นกัน นักคิดคนสำคัญที่นำอินเดียไปสู่ความเป็นสมัยใหม่คือราชาราม

ราชาราม โมहन รอย(RajaRamMohun Roy ภาษาเบงกอล ใช้ **রাজা রামমোহন রায়** ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกเพียงสั้นๆ ว่า รอย ตลอดในบทความนี้) เกิดในตระกูลพราหมณ์รารีซึ่งเป็นตระกูลพราหมณ์ชั้นสูง ณ หมู่บ้านราธนาการ์ (Radhanagar) เมืองเมอร์ชิตาบัดในเบงกอล เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 1772 บิดาของท่านคือรามคันโธ หรือ รามคันตะ รอย (Ramkanto, Ramkanta Roy) มีอุปนิสัยเป็นคนซื่อตรงซึ่งมีผลทำให้รอยมีลักษณะนิสัยเช่นเดียวกับบิดา ตระกูลของบิดาของท่านนับถือและเคร่งครัดในลัทธิไวษณพ (Vaishnavism) มารดาของท่านคือตารินเทวี (Tarinidevi) เป็นพราหมณ์เกิดในตระกูลพราหมณ์นับถือไศวนิกาย (Shivism) (Hem Chandra Sarkar. 1914: 2 Jogendra Chuder Ghose. 1901: ii) รอยได้ศึกษาศาสนา-ปรัชญาของอิสลามในเมืองบัสฐนะเป็นเวลา 3 ปี ศึกษา

ศาสนา-ปรัชญาฮินดูอีก 3 ปีในเมืองพาราณสี นอกจากนี้ท่านยังท่องเที่ยวไปในที่ต่างๆ ทั้งในอินเดียและพื้นที่รอบๆ และมีโอกาสศึกษาศาสนาเซนและพุทธศาสนา ในระยะสั้นๆ ความสนใจด้านศาสนาทำให้รอยศึกษาศาสนาและศาสตร์แขนงต่างๆ จนทำให้ท่านมีความเข้าใจหลักศาสนาทั้งหลาย ท่านได้เข้าไปมีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในอินเดียอย่างกว้างขวางทั้งทางด้านสังคม ศาสนา การศึกษา ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นคุณูปการแก่สังคมอินเดียทั้งสิ้นด้วยเหตุดังกล่าวนี้รอยจึงได้ชื่อว่าเป็นบิดาของอินเดียสมัยใหม่ (Father of Modern India) ถือว่าเป็นปู่ทวดของนักปรัชญาการศึกษาของอินเดียสมัยใหม่ (R.T. Deopurkar.1964:13) รอยถึงแก่กรรมในวันที่ 27 กันยายน ค.ศ. 1833 ขณะที่มีอายุ 61 ปี

ปกติการศึกษาในยุคของรอยมีขอบเขตเพียงการศึกษาทางศาสนาเท่านั้น ดังที่ปรากฏในประวัติการศึกษาของท่าน แต่รอยเป็นบุคคลแรกที่ได้เปิดรับการศึกษาจากตะวันตกโดยเฉพาะความรู้ทางวิทยาศาสตร์และภาษาต่างประเทศ (Science and Foreigner Language) เข้าสู่ระบบการศึกษาของอินเดียและรอยได้ผสมผสานแนวคิดทางปรัชญาตะวันตกคือความมีเหตุผล สิทธิ ความเท่าเทียม ฯลฯ เข้ากับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของอินเดีย รอยจึงเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งที่ได้สร้างคุณูปการอย่างยิ่งใหญ่แก่สังคมอินเดียในทุกด้าน ทว่ารอยกลับไม่เป็นที่รู้จักเหมือนนักปรัชญาอินเดียท่านอื่น ในบทความนี้จะพยายามศึกษางานของรอยใน 2 ส่วน คือ ญาณวิทยาและปรัชญาการศึกษา อันเป็นรากฐานสำคัญในการวางโครงสร้างทางการศึกษาในสังคมอินเดีย

ญาณวิทยาของราชาราม โมहन รอย

ญาณวิทยาเป็นปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยบ่อเกิด ลักษณะ หน้าที่ ประเภท ระเบียบวิธีและความสมเหตุสมผลของความรู้ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2543 : 34) ราชาราม โมहन รอย เป็นบุคคลสำคัญของอินเดียยุคฟื้นฟูและยุคใหม่เพราะท่านได้วางรากฐานทางญาณวิทยาให้กับนักคิดสมัยใหม่รุ่นต่อมา รอยได้กลายเป็นมาตรฐานการทำความเข้าใจปรัชญาอินเดียสมัยใหม่ ดังนั้น การทำความเข้าใจญาณวิทยาของรอยจึงทำให้สามารถมองภาพของนักคิดอินเดียยุคหลังท่าน สิ่งที่จะทำความเข้าใจในส่วนของญาณวิทยาคือที่มาของความรู้และวิธีวิทยาของรอย

1.1 บ่อเกิดของความรู้

คำว่า บ่อเกิดของความรู้คือการได้มาซึ่งความรู้ (ประมาณ) แหล่งที่มาของความรู้นั้นได้มาจากหลายช่องทาง จารีตทางการศึกษาในยุคของรอยยังมุ่งเน้นไปที่พระเวท (Veda) เป็นหลัก ดังนั้น พระเวทจึงเป็นบ่อเกิดที่สำคัญที่สุดในแง่ของแหล่งที่มาของความรู้ ถึงกระนั้นรอยยังยอมรับแหล่งความรู้อื่นที่ไม่ใช่พระเวทด้วย นั่นคืออัลกุรอาน คัมภีร์ของคริสต์ศาสนาและปรัชญาตะวันตก ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ความรู้ที่รอยได้รับมาจากแหล่งต่างๆ มีดังนี้

แหล่งของความรู้อันแรกคือการรับรู้เชิงประจักษ์หรือประจักษ์ประมาณ ประจักษ์ประมาณ (Perception) หมายถึงการรับรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัสหรือจิต ประจักษ์ประมาณเป็นการรับรู้ตรงโดยไม่ผ่านกระบวนการคิดเชิงตรรก ตัวเลข และไม่ผ่านโครงสร้างจิต การพิจารณาตรรกตรง มีลักษณะเป็นความรู้บริสุทธิ์ ความรู้เชิงประจักษ์คือความรู้แรกที่เกิดขึ้นโดยตรงยังไม่ผ่านเข้าสู่ระบบความจำเป็นประสบการณ์ ประจักษ์ประมาณไม่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์กระบวนการ ประจักษ์ประมาณเกิดขึ้นโดยผ่านผัสสะที่รับรู้ทางกายภาพ (Sense Organ) ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ¹ ซึ่งเป็นอวัยวะรับรู้ประจักษ์ประมาณ ที่สำคัญประจักษ์ประมาณถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการเกิดความรู้แบบอนุমানตามมา

คำว่า “เป็นพื้นฐานของการได้ความรู้อย่างอื่น” หมายความว่าประจักษ์ประมาณนี้เป็นข้อมูลที่สำคัญนำไปสู่การสร้างความรู้อื่น ได้แก่อนุมาณประมาณทั้งนี้ เพราะการอนุมาณล้วนได้ข้อมูลเบื้องต้นจากสิ่งที่ประจักษ์แล้วทั้งสิ้น กล่าวคือ หากปราศจากความรู้ที่ประจักษ์ทางผัสสะของอวัยวะรับรู้ทั้ง 6 หรือไม่มีการเปิดรับข้อมูลจากอายตนะทั้ง 6 ที่เป็นช่องทางให้เกิดประจักษ์ ความรู้ที่ทราบจากการกระทบกันของผู้รู้และวัตถุที่ถูกรู้ก็ไม่ได้ และเมื่อความรู้มีไม่ได้ การนำความรู้ (ซึ่งไม่มีอยู่) ไปใช้อนุมาณก็ทำไม่ได้ด้วย ดังนั้น ประจักษ์จึงเป็นพื้นฐานสำคัญของแหล่งความรู้อื่นที่จะเกิดตามมาหลังการประจักษ์ และประจักษ์ประมาณนั้น

¹ สำนักปรัชญาใดที่เป็นจิตนิยมมักจะยอมรับประสบการณ์ทางจิตด้วย ขณะที่สำนักวัตถุนิยมนั้นไม่ยอมรับ ดังนั้น ผัสสะของทั้งสองสำนักจึงต่างกัน คือจิตนิยมยอมรับจิตว่ามีอยู่จริง ขณะที่วัตถุนิยมไม่ยอมรับจิตจึงไม่เป็นส่วนหนึ่งที่จะรับรู้โลกได้.

มีความสำคัญอันดับแรกในการรับรู้โลกของรอย ดังจะเห็นได้จากการที่รอยตั้งคำถามต่อสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสด้วยประสาทสัมผัส ตัวอย่างที่ชัดเจนคือคำถามเรื่องสวรรค์และโลกหลังความตายในงานชิ้นแรกของรอย (Brojendranath Seal. n.d. : xlvi) แต่ท้ายที่สุดรอยก็กลับมาใช้ศรัทธาในการพิสูจน์คำถามนั้น

ความรู้ที่เกิดจากการพิสูจน์พระเจ้าด้วยการใช้ใจที่กล่าวถึงนี้ตามจารีตปรัชญาอินเดียเรียกว่า โยคีประจักษ์ซึ่งในจารีตของอินเดียได้แก่ความรู้ที่เกิดจากการบำเพ็ญเพียรของนักบวชฮินดู ความรู้นี้เกิดขึ้นบนพื้นฐานการพิจารณาเนื้อหาคำสอนทางศาสนาพิจารณาด้วยกระบวนการพิจารณาไตรตรองภายในจนเกิดการตระหนักรู้ในตนเอง จากการศึกษาพบว่าความรู้ส่วนนี้เป็นรอยได้รับอิทธิพลมาจากปรัชญามุสลิม ได้แก่ ปรัชญาของลัทธิซูฟี (Sufism) และปรัชญาฮินดู ได้แก่ คัมภีร์อุปนิษัทเป็นหลัก สำหรับรอยโยคีประจักษ์นี้คือวิธีการเพียงอย่างเดียวที่จะทำให้เข้าถึงพระเป็นเจ้าได้ กระบวนการดังกล่าวนี้ต้องใช้การอนุমানเข้ามาช่วย

แหล่งความรู้ต่อมาคืออนุมานประมาณ (Inference) อนุมานประมาณ หมายถึงกระบวนการที่ทำให้ได้รับความรู้อย่างหนึ่งโดยอาศัยความรู้อีกอย่างหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน. 2543 : 49) อนุมานประมาณในปรัชญาอินเดีย หมายถึงความรู้เฉพาะที่ไม่ต้องอาศัยการประจักษ์เฉพาะหน้าจากผัสสะทั้ง 5 แต่อาศัยสิ่งที่เคยประจักษ์มาก่อนแล้วตรึงตรองถึงความสัมพันธ์สากลกับสิ่งที่ไม่ประจักษ์ เช่น การเห็นม้าในครั้งแรกเป็นประจักษ์ประมาณ ส่วนการได้ยินคำว่า ม้า ในการสนทนากันแล้วเข้าใจว่าม้าเป็นอย่างไรเป็นการอนุมาน การอนุมานในปรัชญาอินเดียมี 2 ลักษณะ คือ การอนุมานเพื่อตนเองหรือสวารัตถานุมาน (Inference for oneself) และปรัตตานุมานหรือการอนุมานเพื่อผู้อื่น (Inference for other)

สวารัตตานุมานคือการอนุมานเพื่อทำให้ตนเองเกิดความรู้ตัวอย่างเช่น คนเห็นควั่นอยู่ที่ภูเขาที่รู้ได้ว่าภูเขาต้องมีไฟโดยไม่ต้องมีคนบอกได้ว่าภูเขามียไฟโดยไม่ต้องจำเป็นต้องไปดูให้เห็นด้วยตาว่ามีไฟอยู่หรือไม่ ความรู้ประเภทนี้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการประจักษ์ก่อนแล้วและต่อเมื่อมีการสังเคราะห์ระหว่างความรู้เชิงประจักษ์และความเข้าใจ (Sensation and Perception) ที่สำคัญคือผ่านโครงสร้างทางจิต หมายความว่า ความรู้ที่เกิดจากการอนุมานเพื่อตนเองต้องเกิดขึ้นหลังจาก

ที่อวัยวะรับรู้คือผัสสะทั้ง 5 กระทบกับสิ่งที่ถูกรับรู้ซึ่งอาจเป็นอะไรก็ได้รอบ ๆ ตัวของคนนั้น เพราะถ้าไม่มีการกระทบระหว่างอวัยวะรับรู้และวัตถุที่ถูกรับรู้ ความเชื่อมต่อกับความรู้ก็เกิดขึ้นไม่ได้ การอนุমানเพื่อตนเองมีประโยชน์ต่อการอนุমানเพื่อผู้อื่น นั่นคือ ใช้ระเบียบทางญาณวิทยาในการอธิบายให้เกิดผลคือความเข้าใจแก่ผู้อื่น ต้องอาศัยความเข้าใจเบื้องต้นของผู้อธิบายซึ่งเกิดจากกระบวนการสวารัตถานุমান สวารัตถานุमानนั้นไม่จำเป็นต้องแสดงออกเป็นถ้อยคำเพราะกระบวนการเกิดขึ้นและสิ้นสุดสมบูรณ์ในจิตของผู้อนุমানเองทั้งหมดดังนั้นจากนิยามจะพบว่าการครุ่นคิด การพิจารณาที่อยู่ภายใต้คำว่าสวารัตถานุमानด้วย สำหรับรายนั้น สวารัตถานุमानมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นหลักการและกระบวนการพื้นฐานของการไปสู่การบรรลุโมกษะเชิงปัจเจก เพราะสวารัตถานุमानนำไปสู่ “ความตระหนักรู้ภายในตนเอง” (Self - realization) และการตระหนักรู้ในพระเจ้า (Salvation)

ส่วนการอนุমানเพื่อผู้อื่นหรือปรารถนาผู้อื่นนั้นคือการอธิบายความเข้าใจในการรับรู้โลกผ่านถ้อยคำโดยมีวัตถุประสงค์หลักคือทำให้ผู้อื่นเข้าใจ ข้อจำกัดของการอธิบายการรับรู้โลกก็คือ ความรู้เชิงประจักษ์และความรู้ทางภาษาของทั้งผู้พูดและผู้ฟัง ผู้ฟังจะเข้าใจในสิ่งที่พูดได้ก็ต่อเมื่อเขาเคยประจักษ์ในสิ่งที่พูดมาก่อนแล้ว และต่อเมื่อเขามีความรู้ทางภาษาที่สื่อออกไปด้วย ตัวอย่างที่ชัดเจนคือเด็กที่ไม่เข้าใจว่าความร้อนของไฟเป็นอย่างไรเพราะไม่เคยรู้ถึงความร้อนของไฟจึงไม่กลัวไฟ หรือ พ่อแม่พูดกับลูกว่า “การทำนา หรือการเป็นกรรมกรแบกหามนั้นลำบากให้ตั้งใจเรียนจะได้ไม่ต้องลำบากอีกต่อไป” หากลูกไม่เข้าใจเคยประสบความลำบากย่อมไม่เข้าใจและไม่สามารถอนุমানได้ว่าการทำนา หรือ การเป็นกรรมกรแบกหามลำบากอย่างไรเพราะไม่เคยมีความรู้เชิงประจักษ์ เป็นต้น ดังนั้น ความรู้เชิงประจักษ์ต่อความลำบากในการทำนาก็ตาม การเป็นกรรมกรแบกหามก็ตามเป็นข้อมูลที่สำคัญต่อการทำความเข้าใจและอนุমানถึงต่อมโนภาพ “ความลำบาก” ที่กำลังถูกพูดถึง

ในเบื้องต้นไม่พบว่า ราชาราม โมหัน รอยสร้างระบบตรรกะขึ้นมาใหม่การได้มีโอกาสอ่านงานของอริสโตเติลทำให้ท่านซึมซับวิธีการอ้างเหตุผลของอริสโตเติล จึงส่งผลให้ราชารามใช้ความรู้ในการอนุমানได้ดี ตัวอย่างการใช้เหตุผลในเชิงโต้แย้ง และใช้ข้อความในการอนุমানที่จะนำมาพิจารณาคือข้อความจากงาน 2 ชิ้นหลัก

ของท่านคือ Tuhfatul Muwahiddin และ The precept of Jesus ที่ชัดเจนที่สุดคือ ข้อโต้แย้งต่อบาปหลวงและมิชชันนารีที่ถามถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวท โดยท่าน ได้โต้แย้งว่า หากพระเวทเชื่อถือไม่ได้ เราจะเชื่อได้อย่างไรว่า พระเยซูเป็นบุตรที่เกิด จากมารดาที่เป็นหญิงพรหมจารย์อยู่หรือเป็นบุตรแห่งพระเจ้า (Son of God) ความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวทเกิดจากพระเจ้าดังเช่นที่พระเยซูเกิดจากการประทาน ของพระเจ้า พระเจ้าเป็นผู้ประทานพระบุตรให้แก่ชาวคริสต์ คัมภีร์พระเวทก็ได้มา จากการประทานโดยพระเจ้าของศาสนาฮินดูเช่นกัน (Ian Brooks Reed. 2015: 50)

แหล่งที่มาสุดท้ายคือ ศัพท์ประมาณ (Verbal Testimony) ศัพท์ประมาณคือ แหล่งความรู้ที่เกิดจากการอ่านอักขระ คัมภีร์ ตำรา อันได้แก่ พระเวท ซึ่งประยงค์ แสตนบูรณ (2547 : 143) ได้อธิบายว่า ศัพท์ประมาณ ได้แก่แหล่งความรู้ที่ได้มาจาก เสียงหรือคำพูดของผู้อื่นที่ให้ข้อมูลแก่ผู้ฟัง ในที่นี้ได้แก่ครู อาจารย์ และคำสอน ของอาจารย์ที่เชื่อถือได้ ความรู้ที่ได้จากพระเวทเรียกว่าไวทิกะ ส่วนความรู้จากบุคคล เรียกว่าเลากิกะ ความรู้ที่ได้จากไวทิกะมีความแน่นอนตายตัว ส่วนความรู้ที่ได้จาก เลากิกะนั้นไม่มีความแน่นอน คือมีโอกาสผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้ แต่ก็ถือว่าเป็น แหล่งที่มาของความรู้อย่างหนึ่ง ศัพท์ประมาณที่มีอิทธิพลต่อญาณวิทยาของ รอยสรุปได้ดังนี้

พระเวท (Veda) คือ คัมภีร์หลักของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ถือว่าเป็นคัมภีร์ ชั้นสูงสุด คือเป็นความรู้ทางศาสนาและปรัชญาที่ฤาษีทั้งหลายผู้เป็นบูรพาจารย์ ของศาสนาพราหมณ์ได้สดับมาจากพระพรหมโดยตรงแล้วนำมาสั่งสอนแก่พวก พราหมณ์ผู้มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและพวกได้นำสืบต่อกันมาโดย มุขปาฐะ (ราชบัณฑิต. 2548: 563) ได้แก่ ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท ในภายหลังแตก ออกเป็นอรรถภพเวท เรียกรวมว่า ไตรเพท ต่อมาพระเวทได้ถูกตีความโดย พระอรรถกถาจารย์ (Commentater) และนักปรัชญารุ่นหลังเกิดเป็นคัมภีร์ต่างๆ ตามมา คัมภีร์ที่มีอิทธิพลต่อรอยอย่างลึกซึ้งคืออุปนิษัทและปรัชญาเวทानตะ อุปนิษัทที่มีอิทธิพลต่อรอยอย่างมี 5 เกนะ กฐะ มัณฑกะ มานทุกะ และอิเชะ ส่วนปรัชญา เวทानตะนั้น ได้แก่ สำนักอไทวด เวทानตะโดยเฉพาะอย่างยิ่งการตีความนิรคุณ พรหมันของท่านสังกรจารย์ซึ่งรอยตีความว่า หลักการนี้คือความจริงทางธรรมชาติ

ศาสนาและปรัชญาอิสลามซึ่งมีรากฐานมาจากคัมภีร์อัลกุรอาน อิทธิพลส่วนที่เป็นศาสนานั้น ได้แก่แนวคิดเรื่องเอกเทวนิยม (Monism) ของศาสนาอิสลาม ซึ่งหลักเอกเทวนิยมของศาสนาอิสลามนี้มีความชัดเจนที่สุดสำหรับรอย ส่วนปรัชญาของนักคิดมุสลิมนั้น งานเขียนของนักปรัชญาซูฟี คือฮาฟิซ (Hafiz) ซาดี (Sadi) และชีราซ (shiraz) ปรัชญาซูฟีในอินเดียนั้นได้รับอิทธิพลจากซูฟีแบบเปอร์เซีย (Persian Sufism) ที่เข้ามาสู่อินเดียในราว ค.ศ. คำว่า “ซูฟี” นี้มีความหมาย 2 ประการ คือ

(1) หมายถึงบุคคล เป็นบุคคลหรือกลุ่มคนที่นิยมการบำเพ็ญตนแบบนักพรต ตัดการหมกมุ่นเรื่องทางโลกจะสวมใส่ขนสัตว์ที่ทออย่างหยาบเพื่อแสดงถึงการใช้ชีวิตในรูปแบบของนักพรต คนเหล่านี้ปรากฏในช่วง 2 ศตวรรษแรกของอิสลาม ได้แก่ พวกซุฮ์ฮาด (ผู้ถือสันโดษ) กุรรอฮ์ (นักท่องคัมภีร์อัลกุรอาน) และนุชซาก (ผู้ปฏิบัติศาสนาอย่างทุ่มเท) ต่อมาคนเหล่านี้ได้ชื่อว่า ซูฟี (ราชบัณฑิตยสถาน. 2548: 498)

(2) หมายถึงแนวความเชื่อและการปฏิบัติที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลยึดถือ ซึ่งเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์อิสลาม มีลักษณะเน้นการขัดเกลาจิตใจ ตัดการหมกมุ่นเรื่องทางโลกเพื่อเข้าถึงพระเป็นเจ้า เป็นลักษณะเด่นเฉพาะต่างหากจากแนวอิสลามแบบศาสนศาสตร์ (อิบลุมละลาม) ที่เน้นการใช้เหตุผลเป็นหนทางในการเข้าถึงพระเป็นเจ้าและแนวคิดอิสลามที่เป็นที่เน้นการปฏิบัติชะรีอะฮ์หรือบัญญัติที่เน้นการควบคุมความประพฤติภายนอกของบุคคล ซูฟีในลักษณะที่เป็นแนวความเชื่อและการปฏิบัติยังมีคำเรียกในภาษาอาหรับว่า ตะเซาลูฟซูฟียะฮ์ ภาษาอังกฤษเรียก Islamic Mysticism (ราชบัณฑิตยสถาน. 2548: 497-498)

ซูฟีมีคำสอนหลักดังต่อไปนี้ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2548: 500-501)

1. พระเป็นเจ้าเป็นสิ่งเดียวที่ดำรงอยู่ พระองค์และสรรพสิ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2. สิ่งทั้งปวงทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็นเป็นสิ่งที่ไม่แยกจากพระองค์ ไม่ใช่สิ่งอื่นต่างหากจากพระองค์

3. ความแตกต่างระหว่างศาสนาไม่ใช่เรื่องสำคัญ ศาสนาล้วนนำไปสู่ความจริง เพียงแต่ศาสนาบางศาสนา ได้แก่อิสลามในแนวของซูฟีตอบสนองวัตถุประสงค์นี้ได้ดีกว่า

4. ไม่มีความแตกต่างอย่างแท้จริงระหว่างความดีและความชั่ว ทั้ง 2 สิ่งกลมกลืนอยู่ในความเป็นหนึ่งเดียวของพระเป็นเจ้า และพระองค์เป็นผู้กำหนดการกระทำของมนุษย์

5. จิตมนุษย์พระเป็นเจ้าเป็นผู้กำหนด ฉะนั้นมนุษย์จึงไม่มีอิสรภาพในการกระทำ

6. วิญญาณดำรงอยู่ก่อนร่างกาย การตายคือการปลดปล่อยวิญญาณจากสิ่งชั่วคือร่างกายเพื่อกลับไปสู่พระเป็นเจ้า

7. การชดเชยวิญญานให้บริสุทธิ์ในโลกนี้เป็นหนทางนำวิญญาณกลับไปเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระเป็นเจ้า

8. การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระเป็นเจ้าเป็นไปได้โดยความโปรดปรานของพระเป็นเจ้า (ฟักุลลอลย์) หรือมิฉะนั้นก็โดยการวิงวอนขอต่อพระองค์อย่างจริงจังเท่านั้น

9. การปฏิบัติตนที่สำคัญในการยกระดับจิตใจเพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันคือการกำหนดจิตใจมุ่งสู่พระเป็นเจ้าโดยการเปล่งพระนามของพระองค์ การปฏิบัติและการปฏิบัติที่เรียกว่า ฆะระรีเกะฮ์ การปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวจะทำให้ผู้ปฏิบัติหรือผู้เดินทาง (ซาลิก) ผ่านสภาวะภายใน (อะหฺวาล) จนได้ความรู้ภายในขั้นสูง (มะฮฺริฟะฮ์) จนถึงความจริงสูงสุด (หะกีกะฮ์) ซึ่งเป็นภาวะที่เรียกว่า ฟะนาอ์ คือการที่ตัวตนมนุษย์สลายไป แต่คงอยู่ (บะกออ์) เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระเป็นเจ้า

จากข้อความข้างต้นตีความได้ว่า ปรัชญาซุฟีที่มีอิทธิพลต่อปรัชญารอยซุฟีคือคำอธิบายถึงความลึกลับของพระเจ้าและวิธีการในการแสวงหาพระเจ้าตามแนวทางของศาสนาแบบเทวนิยม ในศาสนาเทวนิยมหลัก 3 ศาสนา คือศาสนาฮินดู ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามล้วนมีคำอธิบายถึงการเข้าถึงพระเจ้าเป็นสาระสำคัญทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งลึกลับของลัทธิที่ลึกลับต่างๆ และพยายามค้นหาสิ่งเหล่านั้นในฐานะเป้าหมายสูงสุด หากจะเปรียบเทียบแล้วการที่ฤษีเวียสได้รับข้อความจากพระพรหมและบันทึกเป็นพระเวทก็เป็นความลึกลับในแบบฉบับของซุฟีอย่างหนึ่งเช่นกัน และแม้แต่ศาสนาอเทวนิยม คือศาสนาเซน

และศาสนาพุทธก็พยายามอธิบายการบำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อเป้าหมายสูงสุดทางศาสนาด้วยเช่นกัน

มีหลักฐานว่าขณะที่ยังเป็นดีวาน (Dewan) อยู่ในเมืองรังกปุร์ท่านได้ศึกษาด้านตระจากัลปสูตรของเซน (R.T. Deopurtar. 1964) ซึ่งนอกจากเอกสารเท่าที่มีประกอบกับบริบททางสังคมขณะนั้นแล้วสังเคราะห์ปรัชญาของท่านผ่านแนวคิดหลักที่ท่านยึดถือ นั่นคือความเป็นเอกภาพทางด้านศาสนาเป็นสำคัญทำให้พอสรุปได้ว่าหลักปรัชญาเซนที่มีอิทธิพลต่อรอยนั้นคือแนวคิดทางจริยศาสตร์โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อมวลมนุษย์เช่น หลักอหิงสา อนุพต และมหาพต เป็นต้น หลักการนี้คือถือว่าเป็นหลักสากลของทุกศาสนาเพราะมีความสอดคล้องกับหลักทางจริยศาสตร์ของศาสนาอื่นๆ ที่ชัดเจนคือ หลักอหิงสาของเซนนั้นเป็นปฏิปักษ์ต่อพิธีกรรมสตี (Sati) และพิธีกรรมฮินดูในส่วนของความรุนแรงของชีวิตมนุษย์และสัตว์ ซึ่งรอยเชื่อว่าลวงละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนทั้งหลาย ดังนั้นเราจึงพออนุมานได้ว่า ท่านได้รับอิทธิพลแนวคิดทางจริยศาสตร์ของปรัชญาเซนเป็นหลัก

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานว่า รอยได้มีโอกาสศึกษาพระพุทธศาสนาในช่วงเวลานั้นๆ คือการศึกษาพระพุทธศาสนาของรอยเกิดขึ้นในราวปี ค.ศ. 1787 (Hem Chandra Sarkar. 1914: 1) พระพุทธศาสนาที่รอย ศึกษานั้นเป็นพุทธศาสนาแบบทิเบตซึ่งมีรากฐานมาจากปรัชญาโยคจารย์ เป็นปรัชญาจิตนิยมผสมกับความเชื่อเรื่องพิธีกรรม เวทมนตร์ คาถา พระพุทธศาสนาแบบรหัสยลัทธิและความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจในลัทธิบอน (Bon) ใช้เทคนิคของการกำหนดเห็นในการทำสมาธิ และพระพุทธศาสนาแบบทิเบตยังมีความเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิดดังจะเห็นได้จากความเชื่อว่าจะทะไลลามะเป็นองค์อวตารของพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ด้วย (ราชบัณฑิตยสถาน. 2548: 526-527)

จากบริบทของการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาแบบทิเบตที่ราชาราม โมหัน รอยศึกษา แม้ว่าจะไม่พบว่าท่านศึกษาหลักการอะไรบ้างในพุทธศาสนา² แต่พุทธศาสนาในทิเบตเป็นพุทธศานาเมหายนามีหลักคำสอนเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์เป็น

² ราชบัณฑิตยสถาน (2548:526) อธิบายว่าพระพุทธศาสนาแบบทิเบตแบ่งการศึกษาเป็น 3 ระดับคือระดับต้นศึกษาเถรวาท ระดับกลางศึกษามหายาน และระดับสูงศึกษาวัชรยานและมนตรยาน

ลักษณะพิเศษที่เด่นชัดและรหัสยลัทธิที่มีลักษณะเป็นไปในทางลึกลับแบบปรัชญา
ซูฟี ทั้ง 2 ลักษณะนี้เป็นลักษณะที่ราชาราม โมหัน รอยยอมรับทั้งนี้การมีพระโพธิสัตว์
แบบมหายานสอดคล้องต้องกันกับความเชื่อแบบเทวนิยมของฮินดู คริสต์และอิสลาม
ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากในปรัชญาของท่าน แม้ว่าแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์จะไม่เป็น
ความเชื่อแบบสุดโต่งในพุทธศาสนาแบบทิเบตก็ตาม ขณะที่ความเป็นรหัสยลัทธินั้น
เป็นลักษณะที่ราชารามเชื่อว่า เป็นจุดร่วมของศาสนาต่างๆ และท้ายที่สุดคือลักษณะ
ความไม่นิยมชมชอบพิธีกรรมของพุทธศาสนาดั้งเดิมศาสนาฮินดูมีความเชื่อเรื่อง
วรรณะและระบบสติซึ่งเป็นจารีตพิธีกรรมที่ยึดถือกันอย่างเคร่งครัดในยุคนั้น ดังนั้น
หลักพระพุทธรูปในความเห็นของราชาราม โมหัน รอยจึงให้ภาพของศาสนา
ที่นิยมชมชอบและส่งเสริมคุณค่าความเป็นมนุษย์ได้มากกว่าศาสนาฮินดูศาสนา
ที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดของรอยในยุคหลัง คือ ศาสนาคริสต์ อิสลาม และพุทธนั้น
ดูเหมือนจะให้ภาพมนุษย์ที่เท่าเทียมและรักมนุษย์เพราะความเป็นมนุษย์ไม่ใช่
เป็นมนุษย์เพราะวรรณะที่ถูกกำหนดขึ้นโดยมนุษย์ตามจารีตฮินดูและที่สำคัญคือ
แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์กิติ ตัวตนของพระเยซูก็ดีกว่าให้ภาพแทนของบุคคลพิเศษ
ไม่น้อยไปกว่าเทพเจ้าองค์หนึ่งในความเชื่อแบบมหายานและคริสต์ แต่เป็นภาพ
ของเทพเจ้าที่มีความรักและเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ดังนั้นนี่คือร่องรอย
ที่สำคัญที่ทำให้เข้าใจได้ว่า ปรัชญาเอกเทวนิยมของรอยมีรากฐานที่มั่นคงบนพื้นฐาน
ทางความคิดได้บ้าง

สำหรับแหล่งความรู้ที่มาจากคัมภีร์คริสต์ศาสนา รอยได้ใช้คำสอนเพียง
4 บท (Four Gospels) คือ แมทธิว (Matthew) ลูกา (Luke) มาร์ค (Mark) และยอห์น
(John) ซึ่งรวมแล้วสรุปได้ 2 เรื่องสำคัญ คือเรื่องความรักและเรื่องสิทธิ เรื่องความรัก
เป็นความรักแบบสากลที่ต้องมีให้แก่มนุษย์ทุกคน แม้แต่ศัตรู เป็นความรักที่ไม่มี
พื้นฐานของอคติ คือรัก โลก โกรธ หลง ความรักจึงถือว่าเป็นแก่นทางจริยศาสตร์ของ
คริสต์จนทำให้ศาสนาคริสต์ได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งความรัก ส่วนเรื่องสิทธินั้นคือ
สิทธิของทาสหรือคนใช้แรงงานและสิทธิสตรีโดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรีม่าย ที่สำคัญ
สิทธินี้ได้นำไปสู่ความเท่าเทียมของคนซึ่งระบบวรรณะของอินเดียจะกล่าวถึง
และให้ความสำคัญกับประเด็นเหล่านี้ซึ่งทั้ง 4 บทนี้ รอยอธิบายว่า หัวใจของหลัก

คำสอนที่พระเยซูต้องการสื่อถึงผู้คนก็คือหลักจริยศาสตร์เพียงอย่างเดียว นั่นคือ การให้คุณค่ากับความเป็นมนุษย์ของคนทุกคน ไม่ว่าจะเป็นทาส สตรี หรือใครก็ตาม ย่อมเป็นที่เป็นที่หนึ่งกันได้ทั่วทั้งโลก (Universal Brotherhood) ในทำนองเดียวกันกับแนวคิดของมหาตมะ คานธีที่อธิบายในหนังสือโลกทั้งผองพี่น้องกัน (All men are brothers) ตัวอย่างเรื่องความรักในเพื่อนมนุษย์ปรากฏในแมทธิวบทที่ 5-7 ก็คือคำสอนตอนที่ว่าด้วยเทศนาบนภูเขา (Sermon on the mount) และจริยธรรมสำหรับคนงานและหญิงม่ายปรากฏในมาร์คและลูกา (Ian Brooks Reed, 2015: 46) การเชื่อมโยงแนวคิดนี้ทำให้เห็นมโนภาพที่ชัดเจนต่อระบบวรรณะและพิธีกรรมสตีที่กำลังมีอิทธิพลต่อสังคมอินเดียในขณะนั้นได้เป็นอย่างดีว่า รอยคิดพิธีกรรมสตีและระบบวรรณะอย่างไร

รอยเป็นคนทีศึกษาศาสนาฮินดู อิสลามอย่างลึกซึ้งตั้งแต่การศึกษานในปัฏนะ และพาราณสี ความสนใจต่อคริสต์ศาสนาทำให้ท่านได้หันมาศึกษาคริสต์ศาสนาอย่างจริงจัง จากการศึกษาท่านได้พบจุดร่วมหลายอย่างของศาสนาทั้ง 3 โดยเฉพาะเรื่องของความเป็นเอกเทวนิยม (Monotheism) ของทั้ง 3 ศาสนา ได้แก่ ศาสนาฮินดู ศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ก็ล้วนนับถือพระเจ้าสูงสุดองค์เดียวเหมือนกัน ลักษณะเด่นนี้ทำให้ท่านยังคงยึดมั่นในความเป็นเอกเทวนิยมทางศาสนาแบบฮินดู ตราบจนวาระสุดท้ายในชีวิตของท่าน ลักษณะพิเศษที่ท่านเห็นในคริสต์ศาสนาก็คือระบบจริยศาสตร์ของคริสต์ศาสนาที่สำคัญที่สุดคือความรักในเพื่อนมนุษย์ อันที่จริงระบบจริยศาสตร์ของศาสนาฮินดูก็มีอิทธิพลไม่น้อยต่อท่าน จะมีก็แต่เรื่องของระบบวรรณะ พิธีกรรมการบรวงสรวงต่อเทพเจ้าบางลักษณะที่ท่านเชื่อว่าก่อให้เกิดความชั่วร้ายตามมา และที่สำคัญที่สุดคือความเชื่อต่อระบบสตี (Sati System) เท่านั้นที่ท่านต่อต้านอย่างชัดเจน ดังนั้น สิ่งที่ท่านทำก็คือการผนวกรวม (Supplement) หลักการทางจริยศาสตร์ในศาสนาฮินดูของท่านเองเข้ากับศาสนาอื่นๆ; โดยเฉพาะคริสต์และอิสลาม; ซึ่งทำให้ศาสนาของราชาราม โมหัน รอยมีลักษณะเป็นศาสนา

สากล³ มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ศาสนาฮินดูดำรงอยู่ต่อไปได้ในยุคที่ทั่วโลกกำลังพุ่งความสนใจไปที่เสรีภาพ ความเท่าเทียมของปัจเจกบุคคลที่กำลังแผ่ขยายไปทั่วโลกในสมัยนั้น

ปรัชญาตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อราชาราม โมหัน รอยมี 4 แนวคิดหลักคือ เหตุผลนิยม วิมตินิยม ประโยชน์นิยม และมนุษยนิยม ในงานชิ้นแรกคือ Tuhfat – ul –Mawahiddin (Brojendranath Seal.(n.d.)) กล่าวว่าการศึกษาทำความเข้าใจพื้นฐานความคิดของรอยว่ามี 3 อย่างคือ สัจนิยม วิมตินิยมและประโยชน์นิยม สัจนิยมได้มาจากแนวคิดของวอลแตร์ จอห์นล๊อคและแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ วิมตินิยมได้มาจากแนวคิดของวอลแตร์และเดวิด ฮูม ส่วนประโยชน์นิยมได้มาจากเบนธัมเป็นหลัก แต่หากพิจารณาบริบทของการเคลื่อนไหวในยุคนั้นเต็มไปด้วยก่อกวนอายุมนุษยนิยมและปัญหามนุษยนิยมก็เป็นปัญหาที่สำคัญในสังคมอินเดียในยุคนั้น แนวคิดทั้งหมดนี้เกิดขึ้นจากการเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างรอยกับชาวตะวันตก คือ John Digby ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่ทำให้รอยได้มีโอกาสอ่านงานของนักคิดตะวันตกคนสำคัญในยุคนั้นและได้รู้จักกับเพื่อนในกลุ่ม Unitarian เช่น William Adam, William Ward, William Alexander, William Ellery Channing R.J. spark, Henry Ware, Thomas Belsham, Thomas Rees เป็นต้น (Ian Brooks Reed. 2015) และได้เขียนจดหมายโต้ตอบและแลกเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจด้านศาสนา

นอกจากนี้ยังมีประสบการณ์ทางศาสนาในหลายกรณีที่มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อแนวคิดของท่าน ได้แก่ การเผาหญิงม่ายแบบสทคมนะในพิธีสตีที่สะไ้ของรอยต้องเผาตัวตามจากโมหัน รอย ซึ่งเป็นพี่ชายของท่านเอง และความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์อันเป็นผลพวงมาจากระบบวรรณะ(Caste) ตลอดจนความเชื่ออื่นที่ลดทอนความเท่าเทียมและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสตรีลง แหล่งความรู้ทั้งหมดนี้มีผลโดยตรงต่อการกำหนดปรัชญาของท่าน

³ ราชบัณฑิตยสถาน(2548:539)ศาสนาสากลหมายถึงศาสนาที่เกิดในประเทศหนึ่งแล้วแผ่ขยายออกไปสู่ประเทศอื่นๆ อีกหลายสิบประเทศ นักวิชาการจัดไว้ 3 ศาสนา คือ 1. ศาสนาพุทธ 2. ศาสนาคริสต์ 3. ศาสนาอิสลาม. แต่สำหรับความหมายที่ผู้เขียนใช้ในบทความนี้หมายถึง ศาสนาที่มีหลักการเป็นสากลคือไม่ละเมิดหลักจริยธรรมสากลโดยไม่เฉพาะเจาะจงลงไปว่าเป็นศาสนาใดตามทัศนคติของราชาราม โมหัน รอย

ความรู้สำหรับรอยคือการตระหนักรู้ตนเองและตระหนักรู้ในพระเจ้า มนุษย์ทุกคนมีความรู้เพราะรอยเชื่อในวิญญาณอมตะ (R.T. Deopurkar. 1964: 13) ความเชื่อเรื่องวิญญาณเป็นอมตะนั้นก็คือจารีตอีกอันหนึ่งของฮินดู ผลพวงของการเชื่อในวิญญาณอมตะย่อมส่งผลให้เชื่อว่า มีความรู้ก่อนประสบการณ์ด้วย หมายความว่า ความรู้นั้นติดตัวมนุษย์มาแต่เกิด แต่อวิชยา (Avidya) ที่ติดอยู่กับวิญญาณและส่วนที่เกิดจากสังคัมในภายหลังทำให้มนุษย์เข้าใจผิดพลาดจากความเป็นจริง ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากจุดนี้จะเห็นได้ว่า ความรู้เป็นคุณสมบัติของวิญญาณและเป็นสิ่งที่ติดมาพร้อมกับบอดมันและการเกิดมีชีวิตของทุกคน

1.2 วิธีการของราชาราม โมहन รอย

รอยได้รับประสบการณ์ทางศาสนาที่หลากหลายคือ จากศาสนาฮินดู ซึ่งมีหลายนิกาย ศาสนาอิสลาม ศาสนาพุทธ ศาสนาเซน และศาสนาคริสต์ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้รอยเปิดใจกว้างทางศาสนา และดูเหมือนรอยจะมีความคิดเป็นอิสระทางศาสนาเพราะรอยสามารถตั้งคำถามต่อศาสนาได้อย่างตรงไปตรงมา กับทุกศาสนา วิธีการที่รอยใช้เพื่อตรวจสอบศาสนาทั้งหลายนี้ได้แก่วิธีการสงสัยสากลของนักคิดกลุ่มวิมิตินิยมและเหตุผลนิยมซึ่งกำลังแผ่อิทธิพลไปทั่วโลกในขณะนั้น

รอยเขียนหนังสือเล่มแรกเป็นภาษาเปอร์เซียชื่อว่า Tuhfat – ul – Muwahhidin หรือชื่อในภาคภาษาอังกฤษคือ A Gift of Monotheism ที่แปลโดย Seal นั้นอธิบายว่า นอกจากศาสนาและปรัชญาฮินดู – อิสลามแล้ว การทำความเข้าใจความคิดของราชาราม โมहन รอยนั้นต้องเข้าใจว่ามีอิทธิพลอยู่ 4 แหล่งซึ่งเป็นรากฐานทางความคิดของรอยและแนวคิดนี้มีอิทธิพลถูกใช้เป็นวิธีการทางปรัชญาของรอยในเวลาต่อมา อิทธิพลทางความคิดนี้ก็คือ สัจนิยม (Realism) และวิมิตินิยม (Skepticism) จากปรัชญาตะวันตกและคำสอนจากพันธสัญญาเดิม-ใหม่ (Brojendranath Seal. n.d. : IX-X) แต่ผู้เขียนมีความเห็นว่า แม้ว่า ราชาราม โมहन รอยจะมีความเป็นนักวิมิตินิยมและเหตุผลนิยมก็จริง แต่ความเป็นนักสัจนิยมและวิมิตินิยมของท่านเป็นคุณสมบัติเท่าไป (Characteristic) ของนักคิด นักต่อสู้ที่ได้ประสบต่อความไม่ชอบมาพากลในสังคัมแล้วใช้วิธีการตั้งคำถามต่อความสงสัยของตนเอง

แม้เราจะพบร่องรอยการใช้วิธีวิทยาของปรัชญาเหตุผลนิยมและวิมตินิยมแบบของวอลแตร์และฮูมจะมีผลต่อรอยก็จริง แต่แนวคิดนี้เป็นสิ่งที่รอยยอมรับในภายหลัง คือหลังจากที่ท่านได้รู้จักกับ Digby และมีโอกาสเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนต่างศาสนาชาวตะวันตก และแม้เราจะพบว่า ในช่วงที่รอยออกจากบ้านไปก่อนหน้าที่บิดาของท่านจะเสียชีวิตท่านได้มีโอกาสได้ทำงานร่วมกับนักปกครองอังกฤษในฐานะดีวาน (Dewan) ก็จริง แต่นั่นไม่เพียงพอที่จะสรุปได้ว่า ปรัชญาของวอลแตร์และฮูมมีอิทธิพลต่อท่านมาตั้งแต่บัดนั้น หลักการดังกล่าวเป็นเพียงความสอดคล้องต้องกัน (Coherence) ทางทฤษฎี แต่เราก็สรุปได้ว่า ความเป็นนักสงสัยและปรัชญาแบบสังคมนิยมคือรากฐานสำคัญต่อการสร้างปรัชญาของราชา รา โมหัน รอย อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

วิธีการ 2 อย่างที่ปรากฏชัดเจนในการสร้างปรัชญาของรอย

(1) วิธีการแบบวิมตินิยมมักคิดว่าไม่ว่าจะเป็นตะวันออกหรือตะวันตกตามจารีตไม่ว่าจะเป็นปรัชญาหรือวิทยาศาสตร์ก็ตาม ความสงสัยถือได้ว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการแสวงหาความรู้ที่คิดที่มีชื่อเสียงในโลกอาศัยความสงสัยนำทางในการตั้งคำถามต่างๆ เพื่อแสวงหาคำตอบ ในสมัยโบราณพระพุทธรูปเจ้าก็ตี โสกราตีสก็ตี ขงจื๊อก็ตีหรือนิวตันในยุคใหม่เองก็ล้วนสร้างคำถามต่อความเชื่อเดิมด้วยวิธีการเดียวกัน นั่นคือเริ่มที่ความสงสัย (Doubt) ความสงสัยจึงเป็นกุญแจสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาไม่ว่าจะเป็นความคิดและวัตถุเองก็ตามล้วนเริ่มต้นด้วยความสงสัย จากนั้นความสงสัยได้ถูกศึกษาอย่างจริงจังและสร้างเป็นระบบทางปรัชญาและส่วนหนึ่งได้พัฒนาไปเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์

วิธีการแบบวิมตินิยมของรอยที่พบใน Tuhfat-ul- Muwahhidin คือความสงสัยต่อคำสอนทางศาสนาซึ่งรอยเชื่อว่าเป็นเพียงการประดิษฐ์กรรมเสียส่วนใหญ่โดยเฉพาะ (James Nathan Pankratz. 1976: 41) ในส่วนที่เป็นพิธีกรรมชีวิตหลังความตายและเรื่องสวรรค์ พิธีกรรมที่ราชารามตั้งคำถามนั้นเป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่ละเมิดต่อความเป็นมนุษย์สากล ตัวอย่างของพิธีกรรมของฮินดูคือ พิธีกรรมสตี (Sati) คือการเผาหญิงม่ายบนกองฟอนเดียวกันให้ตายไปพร้อมกับสามีที่ตายไปแล้วของนาง ชีวิตหลังความตาย หรือ การทรงเจ้าเพื่อสอบถามเกี่ยวกับชีวิต

หลังความตายนั้นเป็นการหลอกลวงทางศาสนา ส่วนเรื่องสวรรค์นั้นเป็น ประดิษฐกรรมทางศาสนาที่พระและผู้มีอำนาจร่วมกันสร้างขึ้น (Brojendranath Seal. n.d.) หลักการทั้ง 3 นี้ไม่สามารถอธิบายให้สมเหตุสมผลได้ด้วยหลักเหตุผล

ส่วนวิมตินิยมใน The Precept of Jesus คือความสงสัยต่อคำสอนเรื่องกรรม บริสุทธิ (Blessed Virgin Mary) ความเป็นบุตรแห่งพระเจ้า ราชารามได้ใช้วิธีการ วิพากษ์ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญของเหตุผลนิยมเป็นเครื่องมือในการถกเถียงและโต้แย้ง คณะมิชชันนารี รอยได้สรุปว่า การกล่าวว่าพระเยซูซึ่งเกิดโดยที่มารดาไม่มีเพศสัมพันธ์เป็นได้ยากเพราะหลักการทั่วไปที่ประจักษ์กันในโลกคือไม่มีมนุษย์ที่เกิดจาก มารดาที่บริสุทธิ์ แต่หากกล่าวว่าพระเยซูคือมนุษย์ธรรมดา ไม่ใช่พระบุตร และท่าน ทำหน้าที่สั่งสอนหลักศีลธรรมสากลนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง (Ian Brooks Reed. 2015: 41-42)

(2) วิธีการแบบสังคมนิยมแนวคิดแบบสังคมนิยมของรอยเป็นผลโดยตรงจากการ ศึกษาหลักการทางศาสนาอย่างจริงจังและเคร่งครัดคำว่า สังคมนิยมของรอยนั้นมีลักษณะเป็นทวินิยมคือเชื่อว่าพระเจ้านั้นอยู่จริงและสิ่งต่างๆ ก็มีอยู่จริง พระเจ้าสำหรับรอยในแง่ที่เป็นสัจคุณพรหมนั้นได้แก่วัตถุต่างๆ ซึ่งในปรัชญาเวทานตะเชื่อว่า นั่นคือการปรากฏตัวของพระเจ้าในแง่ความเป็นวัตถุ (บุคคลาภิฐาน) ส่วนความจริง อีกอย่างคือ นิรคุณพรหมนั้นได้แก่หลักการในธรรมชาติซึ่งมีลักษณะเป็นธรรมชาติ ฐาน นี่คือความจริง 2 อย่างของรอยที่สำคัญรอยมีความโน้มเอียงต่อหลักการ นิรคุณพรหมมากกว่าและความจริงที่ว่านี่เองที่รอยสรุปว่า ความจริงแล้วทุกศาสนามีพระเจ้าองค์เดียวกันอันเป็นการวางรากฐานความคิดเรื่อง “ศาสนาสากล” ในอินเดีย และมีอิทธิพลต่อนักคิดรุ่นต่อๆ มา

ในแง่ของวิธีการแบบสังคมนิยมนั้นรอยพยายามใช้เหตุผลเข้าไปเป็นเครื่องมือ ในการอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ และผสมผสานแนวคิดทางปรัชญาให้เข้ากับ หลักการทางศาสนาของฮินดูซึ่งแน่นอนว่ารอยได้ใช้การวิพากษ์ (Critic) เป็น เครื่องมือในการตีความหลักการทางศาสนาและสร้างปรัชญาขึ้นมาใหม่ในหลายประเด็น โดยรอยได้ใช้วิธีการทางปรัชญาเข้าไปอธิบายหลักการทางศาสนา กล่าวคือรอย จะไม่ใช่ศรัทธาเป็นหลักในการอธิบายศาสนา

ปรัชญาการศึกษาของราชาราม โมहन รอย

ความเป็นชนชาติของชาติใดก็ตามย่อมผูกติดกับวัฒนธรรม การศึกษาและการบวนาการสร้างสังคมของชาตินั้น วัฒนธรรมและกระบวนการสร้างสังคมของชาติก็ผูกติดอยู่กับการศึกษาเพราะการศึกษาคือรากเหง้าของความเจริญทางวัฒนธรรมและกระบวนการสร้างชาติ การศึกษานั้นก็อาศัยปรัชญาการศึกษาเป็นตัวกำหนดทิศทางเพราะปรัชญาการศึกษาคือผลรวมของประสบการณ์และภูมิปัญญาที่สังคมนั้นสั่งสมมาตลอดระยะเวลาของการมีชาติ (R. T. Deopurkar, 1964) การพัฒนาชาติใดก็ตามไม่ได้เกิดขึ้นด้วยความบังเอิญ แต่มีรากฐานสำคัญที่การศึกษาและวิถีคิดของคนในชาตินั้นเป็นหลัก เมื่อเราพิจารณาปรัชญาการศึกษาของชาติใดแล้ว ย่อมจะเห็นคุณลักษณะของชนชาตินั้นได้เพราะปรัชญาการศึกษาคือแบบแผนหลักที่กำหนดคุณสมบัติของคนในชาติและปรัชญาการศึกษามักสอดคล้องไปกับการพัฒนาชาติของชาตินั้นด้วย การพัฒนาชาติจึงจะเกิดขึ้นและมีความสมดุลย์นี้คือธรรมชาติของการจัดการศึกษาและความสอดคล้องกันของปรัชญาการศึกษาที่จะสนับสนุนต่อการพัฒนาชาติได้

ประวัติศาสตร์กล่าวถึงอินเดียในฐานะแหล่งกำเนิดอารยธรรมทุกด้าน ประเทศอินเดียมีพระศาสดา นักปรัชญาและผู้นำทางจิตวิญญาณเกิดขึ้นมากมาย ตั้งแต่สมัยโบราณตรารวบจนปัจจุบัน การมีนักคิดของประเทศใดๆ ย่อมเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเจริญทางด้านสติปัญญาของคนในประเทศและความเจริญก้าวหน้าที่จะเกิดในอนาคต นี่คือข้อเท็จจริงที่ปรากฏทุกยุคสมัยในประวัติศาสตร์โลกและมันก็บ่งชี้เป็นนัยว่ายุโรป จีนและอินเดียเจริญก้าวหน้าได้อย่างไร อารยธรรมจากอินเดียขยายอิทธิพลไปโดยรอบผ่านศาสนาพราหมณ์และพุทธเป็นหลัก ในอินเดียพระเวทได้รับการสืบทอดสู่อนุชนของอินเดียเรื่อยมา ขณะที่พุทธศาสนาขาดหายไปจากประวัติศาสตร์อินเดียช่วงหนึ่งแต่กลับไปเจริญในพื้นที่รอบนอก การดำรงอยู่ของพระเวททำให้อินเดียยังเป็นฮินดูแบบปัจจุบัน แต่ในความเป็นฮินดูของคนอินเดียนั้นได้ถูกผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมใหม่ที่อินเดียรับเข้ามาผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับคนนอกวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้คนอินเดียจะรับวัฒนธรรมใหม่มากมายเพียงใด แต่คนอินเดียยังคงรักษาความเป็นฮินดูอันเป็นมรดก

ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้ นั่นเป็นเพราะปรัชญาการศึกษาของอินเดียเปิดรับสิ่งใหม่และประยุกต์เข้ากับภูมิปัญญาดั้งเดิมของอินเดียเป็นหลักจึงทำให้อินเดียยังคงความเป็นฮินดูตราบ (ผู้เขียนใช้ในความหมายถึงความเคร่งครัดด้านความเชื่อเทวนิยมฮินดู) เท่าทุกวันนี้ ราชาราม โมहन รอยในฐานะผู้ที่อยู่ท่ามกลางรอยต่อแห่งยุคมืด ยุคฟื้นฟูและยุคใหม่ของอินเดียเป็นผู้บุกเบิกในการนำหลักความทันสมัย (Modernity) เข้าสู่ระบบการศึกษาในอินเดียในช่วงการเปลี่ยนผ่านครั้งสำคัญและมีผลต่อการกำหนดทิศทางของอินเดีย ส่วนหนึ่งคือความอุดหนุนของฮินดูในอินเดียด้วยเพราะศาสนาจากภายนอกเข้าสู่อินเดียอย่างต่อเนื่องทั้งอิสลามและคริสต์แต่อินเดียก็ยังคงอนุรักษ์ความเป็นฮินดูไว้ได้อย่างเคร่งครัด ราชารามเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการผสมผสานแนวความคิดสมัยใหม่จากตะวันตก ศาสนาจากภายนอกให้เข้ากับความเป็นฮินดูได้อย่างลงตัวและรอยได้กลายเป็นผู้กำหนดทิศทางการสร้างชาติให้กับอินเดียยุคใหม่ ซึ่งในหัวข้อนี้จะพยายามศึกษาปรัชญาการศึกษาของท่านที่มีต่อการศึกษารวมของอินเดีย

ในยุคของรอยนั้นวรรณะพราหมณ์ยังเป็นผู้กำหนดหลักสูตรในการเรียน ธรรมเนียมนิยมในทัศนะของรอยเชื่อในเสรีภาพสูงสุดของผู้เรียนต้องไม่ถูกแทรกแซงโดยผู้สอน สิ่งที่รอยทำคือการนำวิทยาศาสตร์ธรรมชาติจากยุโรปเข้าไปในปรัชญาธรรมเนียมนิยมแบบอินเดีย ดังนั้นการศึกษาที่ริเริ่มโดยราชารามจึงทำลายกรอบการศึกษาแบบอนุรักษ์นิยมลงไประดับหนึ่ง แต่การกลับไปสู่ธรรมชาติในการเรียนก็คือการกลับไปหาพระเวทเป็นหลักแม้เริ่มมีการนำวิทยาศาสตร์ก็ตาม ความเป็นเหตุผลเข้าไปสู่บริบทอภิปรัชญาอย่างเป็นรูปธรรมในยุคของรอย (R.T. Deopurkar. 1964: 65 – 69) ที่สำคัญคือรอย “เชื่อว่า” พระเจ้ายังคงมีอำนาจและอยู่เบื้องหลังวัตถุและธรรมชาติทั้งหมด นั่นคือโลกกายภาพคือการเปิดเผยตัวของความจริงสูงสุดในรูปของสสารวิทยาศาสตร์จึงมีความหมายทั้งในแง่ของความรู้อันด้วยพลังงานทางกายภาพและจิตใจในขณะเดียวกัน (R.T. Deopurkar. 1964: 67) ซึ่งต่างจากธรรมเนียมนิยมแบบตะวันตกที่แยกธรรมชาติออกจากพระเจ้าอย่างเด็ดขาด

รอยมีความเชื่อว่า “การศึกษาคือปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม” (R.T. Deopurkar. 1964: 80) สังคมต้องวางรากฐานทางการศึกษาให้สอดคล้องกับทิศทางที่ประเทศต้องการให้เปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่รอยได้เห็นคือสภาพสังคมที่ถูกกดขี่ด้วยระบบวรรณะ แม้รอยจะเกิดในวรรณะพราหมณ์ชั้นสูงแต่ท่านก็ไม่ได้นิยมชมชอบกับระบบวรรณะ สิ่งที่ท่านพยายามทำคือการตั้งคำถามกับระบบวรรณะและพิธีกรรมทางศาสนาที่ละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่แม้ว่ารอยจะเปิดกว้างรับความรู้ใหม่จากภายนอกแต่รอยก็ยังเคร่งครัดต่อจารีตทางการศึกษาเพราะรอยก็ยังคงดำเนินตามจารีตทางศาสนาคือการเรียนการสอนด้านศาสนาเป็นสิ่งสำคัญ แต่เป็นการทำความเข้าใจระหว่างศาสนามากกว่าการศึกษาในแนวอนุรักษนิยมซึ่งรอยเชื่อว่าการทำความเข้าใจทางศาสนาจะทำให้การวางรากฐานทางการศึกษาถูกต้องเหมาะสม

ในช่วงที่รอยยังไม่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาตะวันตก ปรัชญาการศึกษาของรอยถูกจัดเป็นพวกจิตนิยม (Idealism) ปรัชญาการศึกษาของท่านเน้นไปที่การทำความเข้าใจต่อธรรมชาติ ต่อตนเองและต่อพระเจ้าเป็นหลัก สิ่งที่รอยพยายามทำคือการให้ทุกคนตระหนักรู้ถึงศักยภาพของตน การมีวินัย การฝึกฝนอบรมตนเอง โดยเน้นไปที่คุณลักษณะเฉพาะของแต่ละคน (R.T. Deopurkar. 1964: 73) เป้าหมายสูงสุดของการศึกษาแนวจิตนิยมอยู่ที่ตัวบุคคลเป็นหลัก แต่หลังจากที่ได้ศึกษาปรัชญาตะวันตกรอยเริ่มได้ใช้เหตุผลอย่างเต็มที่กับบริบททางศาสนา จิตนิยมของรอยจึงถูกผสมผสานด้วยความเป็นเหตุผลนิยมทำให้ปรากฏการณ์ทางศาสนาต้องสามารถอธิบายด้วยเหตุและผลในเชิงประจักษ์ได้ด้วย แม้แต่การอธิบายเรื่องพระเจ้าเองก็ต้องอธิบายด้วยเหตุผลได้ด้วย ซึ่งทำให้มีคำถามตามมาว่า การอธิบายพระเจ้าในเชิงประจักษ์นั้นเป็นอย่างไรและรอยก็ได้ตอบคำถามโดยย้อนกลับไปที่คัมภีร์อุปนิษัตินั้นคือการปฏิบัติตนเพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ในพระเป็นเจ้าซึ่งแต่ละคนสามารถทำได้ และที่สำคัญคือการนำหลักนิรคุณพรหมนั้นมาตอบปัญหาหนี้ (Ian Brooks Reed. 2015) การตระหนักรู้และความเข้าใจพระเจ้าในเชิงสังขธรรมอันเป็นเอกภาพในโลกนี้เองทำให้เป้าหมายสูงสุดของรอยเริ่มขยายจากปัจเจกออกไปสู่สังคม

รอยเชื่อว่า นอกจากการศึกษาแนวคิดทางศาสนาตามจารีตแบบจารีตนิยมแล้ว ต้องเพิ่มการเรียนคณิตศาสตร์ ปรวิชญา ตรรกศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวรรณกรรม เข้าไปในหลักสูตรด้วย วิชาเหล่านี้ไม่ใช่ของใหม่สำหรับอินเดียเพราะอินเดียได้ให้การศึกษานี้เช่นกัน แต่การศึกษานี้ไม่ใช่สาระดีพื้นฐานในการเรียนการสอน เพราะสาระดีที่ใช้สอนเป็นพระเวทเป็นหลัก และหากพิจารณาจากบริบทของรอย การศึกษาดังต่างๆ ที่กล่าวมาต้องมีความเป็นเหตุและผลพื้นฐานสำคัญ รอยพยายามต่อสู้ให้มีการนำวิทยาการสมัยใหม่จากตะวันตกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งใหม่ในสังคมอินเดีย แต่ท่านก็ได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนชาวคริสต์ คณะมิชชันนารีในการสอนศาสตร์สมัยใหม่และสอนภาษาอังกฤษและที่สำคัญ รอยเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องนำหลักสูตรการศึกษางานฝีมือ (Craft education) เข้าไปบรรจุไว้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรด้วยซึ่งทำให้เกิดลักษณะผสมของความเป็นปฏิบัตินิยม (Prmatism) และถือว่าเป็นการนำหลักปฏิบัตินิยมเข้าสู่ปรวิชญา การศึกษาของอินเดียอย่างจริงจังในยุคใหม่ (R.T. Deopurkar. 1964: 85) และมีผลให้ทิศทางการศึกษาเริ่มเปลี่ยนจากจิตนิยมเป็นปฏิบัตินิยม ซึ่งประเด็นนี้ผู้เขียนเชื่อว่าเป็นผลจากอิทธิพลจากแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ที่แผ่ปกคลุมไปทั่วโลกในขณะนั้น และประสบการณ์ที่รอยมีโอกาทำงานในบริษัทอีสอินเดียตะวันออกแห่งอังกฤษ

รอยเชื่อว่า ภาษาหลักที่ใช้ในการเรียนการสอนไม่ควรเป็นภาษาสันสกฤต แต่ควรเป็นภาษาต่างประเทศซึ่งรอยเห็นว่าภาษาอังกฤษคือภาษาที่มีความจำเป็น ท่านมีความเห็นว่า “การระบบการศึกษาที่ยึดภาษาสันสกฤตเป็นหลักนั้นมันมีแต่จะสร้างความมืดบอดให้คนในชาติ” (<http://www.gktoday.in/raja-ram-mohan-roy/>) ซึ่งสำหรับรอยน่าจะมีความหมายว่า “การจัดการศึกษาแนวอนุรักษนิยมอย่างเดียวและไม่เปิดรับความรู้ใหม่ๆ ย่อมทำให้คนในชาติมืดบอด” ทั้งนี้เพราะเมื่อพิจารณาบริบททางความคิดและวิธีการทางสังคมของท่านจะพบว่า ในวิทยาลัยที่ท่านตั้งขึ้น ก็ยังใช้ภาษาสันสกฤตเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ แต่การศึกษานานาชาติต่างประเทศก็มีความสำคัญเพราะภาษาต่างประเทศทำให้สามารถรับรู้ เข้าใจความรู้จากแหล่งใหม่ๆ ได้อย่างทั่วถึงและครอบคลุม ดังนั้น อินเดียแม้จะมีภาษาหลากหลายที่สุดก็ใช้ภาษา

อังกฤษเป็นภาษาหลักในการเรียนการสอน ไม่ใช่เป็นภาษาที่ 2 ในการเรียน เด็กๆ ในอินเดียจึงไม่มีปัญหาในการใช้ภาษาอังกฤษเท่าใดนัก

ด้วยเหตุที่รอยยอมรับและเปิดใจกว้างรับความรู้ใหม่จากภายนอกทำให้ รอยถูกจัดประเภทในกลุ่มนักปรัชญานานาชาตินิยม (Internationalism) (R.T Deopurkar. 1964: 148) รอยเองได้รับการศึกษาทางศาสนาที่เคร่งครัดทั้งที่เป็นฮินดู และอิสลาม การเปิดใจกว้างของท่านทำให้ท่านพยายามศึกษาคัมภีร์พระเวทและ อนุษัทยอย่างละเอียดควบคู่กับการศึกษาศาสนาอิสลามและคริสต์รวมถึงความรู้ จากแหล่งอื่น การมีใจกว้างทางศาสนาทำให้เกิดการคิดอย่างอิสระ การคิดอย่างอิสระ ทำให้ท่านสามารถจะตั้งคำถามกับความเชื่อที่เคร่งครัดในจารีตฮินดูและศาสนาต่างๆ ได้ การตั้งคำถามเหล่านี้นำไปสู่การแสวงหาคำตอบซึ่งรอยตระหนักว่า ความรู้ ทางศาสนาก็ต้องสามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลเช่นเดียวกับศาสตร์อื่น ดังนั้น ในกระบวนการเรียนการสอนจึงต้องสอนให้มีใจกว้างที่จะเปิดรับสิ่งใหม่และที่สำคัญ ต้องคิดได้อย่างอิสระ รอยจึงมองพระเวทและอนุษัทยแบบสากลและพยายามอธิบาย พระเวทให้เข้ากับความรู้ทางวิทยาศาสตร์

สรุป

สภาวะทางญาณวิทยาในยุคฟื้นฟูของอินเดียเกิดการปะทะอย่างหนัก ระหว่างญาณวิทยาตะวันตกและญาณวิทยาตะวันออก แม้ว่ารอยยอมรับที่มาของ ความรู้ 3 แหล่งคือ ประจักษ์ประมาณ อนุมานประมาณและศัพทประมาณ แต่รอย พยายามผสมผสานญาณวิทยาอินเดียด้วยความรู้สมัยใหม่จากตะวันตกที่กำลังแผ่ ปกคลุมไปทั่วโลก รอยให้ความสำคัญแก่ระบบการศึกษาเป็นอันดับแรกของ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพราะรอยเชื่อว่า การศึกษาคือปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ภาพที่สะท้อนแนวคิดนี้ถูกทำอย่างจริงและได้รับการ สานต่อโดยนักต่อสู้ นักปฏิรูปรุ่นหลังๆ และหลายอย่างถูกนำไปบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญ ในยุคต่อมา (https://en.wikipedia.org/wiki/Constitution_of_India#Background) ดังนั้น การผสมผสานความรู้ระหว่างญาณวิทยาอินเดียและตะวันตกของรอยจึงเป็น

การทำให้สังคมอินเดียเกิดความตื่นตัวเพื่อก้าวเข้าสู่ความทันสมัยพร้อมกับโลก ซึ่งมีผลให้ประเทศอินเดียทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ขณะที่อินเดียเองก็รักษาวัฒนธรรมฮินดูของตนเองไว้ได้ควบคู่กับการนำประเทศไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว ทั้งหมดนี้ถือได้ว่าเป็นความสำเร็จที่เกิดจากการวางรากฐานของราชาราม โมहन รอยเป็นผู้นำคนสำคัญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

บรรณานุกรม

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2543). **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : เท็กซ์ แอนด์เจอร์นัลพับลิเคชั่น.
- Brojendranath Seal. (N.d.). *Tuhfat –ul- muwahhidin (A Gift of Mono-theism)*. Calcutta: Cotton Press.
- Frank Lillingston. (1901). *The BrahmoSamaj and AryaSamaj in their bearing upon Christianity: A Study in Indian Theism*. New York: Macmillan Company.
- Hem Chandra Sarkar, (Edit). (1914). **THE LIFE AND LETTERS OF RAJA RAMMOHUN ROY**. 2nd. Calcutta: India.
- James Nathan Pankratz. (1975). **THE RELIGIOUS THOUGHT OF RAMMOHUN ROY**. Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy. McMaster University.
- Jogendra Chunder Ghose, (Edit). (1901). **The English Works of Raja Ram Mohun Roy**. Culcutta: Kuntaline Press.
- Ian Brooks Reed. (2015). **Rammohan Roy and the Unitarians**. Fulfillment of the Requirements for the Degree Master of Arts. Florida State University.

R.T. Deopurtar. (1964). **The Evolution of the Philosophy Education in Modern India**. A Thesis for the Degree Doctor of Philosophy. University of Baroda.

Webside

Constitution of India..(Online).Retrieved August 12, 2017.From https://en.wikipedia.org/wiki/Constitution_of_India#Background

RajaRam Mohan Roy.(Online).Retrieved August 17, 2017.From <http://www.gktoday.in/raja-ram-mohan-roy/>